

Problémový okruh 1

ÚVOD DO EKONÓMIE

V rámci problémového okruhu 1 sa budeme venovať týmto problémom:

1. Vznik a vývoj ekonómie ako vedy, alternatívne prístupy v ekonomickej teórii.
2. Predmet skúmania ekonómie. Metodológia ekonómie.
3. Vývoj ekonomického myslenia v období prechodu k znalostnej ekonomike.
4. Vplyv globálnej hospodárskej recesie na ekonomické myslenie.

Úlohy, ktoré sú formulované ďalej v texte, by mali študentom pomôcť pochopiť proces formovania ekonómie ako samostatnej vednej disciplíny, pochopiť kľúčový prínos jednotlivých škôl ekonomického myslenia k rozvoju ekonómie ako samostatnej vednej disciplíny, pochopiť význam štúdia ekonómie pre každého z nás. Rovnako pochopiť vplyv, ktorý má vývoj reálnych ekonomík na rozvoj ekonomického myslenia najmä v kontexte súčasnej etapy vývoja sprevádzaného prechodom k znalostnej ekonomike, ako aj globálnou hospodárskou krízou.

1 VZNIK A VÝVOJ EKONÓMIE AKO VEDY. ALTERNATÍVNE PRÍSTUPY V EKONOMICKEJ TEÓRII

Najvýznamnejšie prístupy vo vývoji ekonomického myslenia:

Počiatky formovania ekonómie ako samostatnej vednej disciplíny – *ekonomické myslenie starovekého Grécka* (zavedenie pojmu ekonómia, analýza princípov dobrého hospodárenia a efektívnej výroby), *scholastika* (snaha o prepojenie učenia cirkvi s vývojom feudálnych ekonomík), *merkantilizmus* (zdroj bohatstva videl v obchode), *fyziokratizmus* (zdroj bohatstva nachádza v poľnohospodárstve), *utilitarizmus* (snaha o maximalizáciu šťastia pre spoločnosť aj jednotlivca).

Klasická škola ekonómie (William Petty, Adam Smith, David Ricardo, Thomas Robert Maltus, John Stuart Mill a iní) – sformovanie ekonómie ako samostatnej vednej disciplíny, liberálny prístup k fungovaniu ekonomiky, rozpra-

covanie teórie hodnoty, cenovej teórie, pozornosť venovaná dynamike vývoja spoločnosti, dôraz na význam delby práce a obchodu pre rast prosperity krajiny.

Karl H. Marx – ekonóm, politológ a filozof. Podrobne analyzoval kapitalistické zriadenie, kritizoval jeho nedostatky a predpokladal nevyhnutnosť radikálnej zmeny kapitalistického systému revolučnou cestou.

Neoklasická škola ekonómie (Carl Menger, William Stanley Jevons, León Walras, Alfred Marshall) – mikroekonomický prístup, dôraz sa kladie na maximalizáciu užitočnosti (uspokojenia) spotrebiteľov a zisku firiem, charakteristická rovnovážnym prístupom, metodologickým individualizmom a ekonomickým subjektivismom.

Keynesovstvo – dôraz kladie na makroekonomickú analýzu. Nedostatočný agregátny dopyt považuje za hlavnú príčinu recesií, navrhuje ho riešiť vhodnou hospodárskou politikou (najmä rastom vládnych výdavkov na verejné investície vo fáze recesie). Vychádza z učenia *Johna Maynarda Keynesa* a jeho teórie publikovanej v roku 1936 pod názvom „*Všeobecná teória zamestnanosti, úroku a peňazí*“.

Neokeynesovstvo (Alvin H. Hansen, Paul A. Samuelson, Lawrence Klein) – vychádza z Keynesovho učenia, ktoré ďalej rozpracováva. V rámci neokeynesovstva vznikla tzv. neoklasická syntéza, podľa ktorej sa v krátkom období ekonomika správa tak, ako to opisuje keynesovský model, v dlhom období sa presadzujú princípy neoklasického prístupu k fungovaniu ekonomiky.

Postkeynesovstvo (Joan V. Robinsonová, Nicholas Kaldor, Piero Sraffa, Hyman P. Minsky) – vzniklo v snahe rozvíjať a vysvetľovať autentický odkaz Keynesovho učenia. Postkeynesovské prístupy k ekonomickej analýze sa rozvíjajú v britskej a americkej vetve postkeynesovstva. Predmet skúmania postkeynesovcov je relatívne rôznorodý.

Monetarizmus (Milton Friedman, Anna J. Schwartzová) – kladie dôraz na makroekonomickú analýzu, ponuku a dopyt po peniazoch skúma ako kľúčové faktory ovplyvňujúce ekonomickú aktivitu. Hlavný dôraz kladie na stabilitu cenovej hladiny. Infláciu považuje za čisto peňažný jav. Monetárna politika sa má zamerať na zabezpečenie stability cenovej hladiny.

Ekonómia strany ponuky (Robert A. Mundell, Arthur B. Laffer, Jude Wanniskiová) – makroekonomický prístup požadujúci znižovanie daní a zvyšovanie motívov k podnikaniu ako prostriedkov na podporu súkromnej iniciatívy jednotlivcov, ktorá vedie k rastu agregátnej ponuky, produktivity, zamestnanosti a celkovej prosperity krajiny.

Nová klasická makroekonómia (Robert E. Lucas, Robert J. Barro) – dôraz kladie na mikroekonomické základy makroekonomickej analýzy. Vychádza zo správania jednotlivcov, ktorí formujú svoje očakávania racionálnym spôsobom. Ekonomika sa v každom okamihu nachádza v stave rovnováhy na úrovni

potenciálneho produktu a plnej zamestnanosti. Hospodárska politika môže vychýliť ekonomiku zo stavu rovnováhy.

Nové keynesovstvo (Gregory Mankiw, Lawrence Summers, David Romer) – snaha o vytvorenie mikroekonomických základov keynesovskej teórie. Vychádza z predpokladov nepružnosti miezd a cien, keďže trhy sa čistia len s veľkým oneskorením i v prípade, že ekonomické subjekty tvoria svoje očakávania racionálnym spôsobom. Preto treba využívať hospodársku politiku zameranú na ovplyvňovanie agregátneho dopytu.

V nadväznosti na krízové procesy v svetovej ekonomike v posledných desaťročiach sa do popredia dostávajú aj ďalšie prístupy, ktoré ponúkajú alternatívny pohľad na fungovanie súčasných ekonomík a takisto reflektujú zmenený charakter ekonomík podmienený najmä prebiehajúcimi procesmi globalizácie a technologickými zmenami (napr. *behaviorálna ekonómia, nové inštitucionálne teórie*). Širšie sa uplatňuje aj využitie experimentálneho a interdisciplinárneho prístupu k ekonomickej analýze (napr. využívajú sa poznatky neurológie).

VZOROVÉ RIEŠENIE 1

Zadanie:

Aký je hlavný rozdiel v prístupoch k ekonomickému systému v učení Adama Smitha, Karla Marxa a Johna Maynarda Keynesa?

Riešenie:

Jeden zo základných rozdielov medzi Smithom a Marxom spočíva v tom, že Smith veril v schopnosť trhu uspokojiť záujmy jednotlivcov, Marx však trhový mechanizmus považoval za nestabilný a smerujúci ku kríze. Rovnako ako Marx aj Keynes poukázal na možnosť vzniku dlhodobých kríz v trhových ekonomikách, ale z hľadiska spôsobu riešenia tohto problému navrhol menej radikálne riešenie ako Marx. Marx bol zástancom revolúcie, ktorá odstráni existujúci systém a nastolí nový. Keynes považoval stimuláciu agregátneho dopytu prostredníctvom verejných výdavkov za spôsob, ako vyviesť ekonomiku z recesie. Po prvýkrát sa pripúšťala možnosť vzniku rozpočtových deficitov, ktoré mali byť kompenzované rozpočtovými prebytkami v období expanzie.

1.1 Využite pohľad Adama Smitha na to, ako zabezpečiť prosperitu národov a jednotlivých krajín, vysvetlite, či je táto koncepcia relevantná aj v súčasnom období rozvoja ekonomík.

.....

.....

.....

.....

1.2 Študenti často tvrdia, že ekonomická teória nie je dostatočne praktická. Na druhej strane sa však objavujú aj názory, že teória je najlepšou praxou. John Maynard Keynes raz napísal, že ľudia z praxe sú v skutočnosti len otrokmi nejakého mŕtveho teoretika minulosti. Inými slovami, ľudia z praxe v skutočnosti využívajú teórie, o ktorých sa nejakým spôsobom dozvedeli.

a) Ktoré teoretické prístupy v ekonómii vo vašom živote využívate vy a ľudia vo vašom okolí?

.....

.....

.....

.....

b) Vráťte sa k tejto otázke po skončení kurzu ekonómie a pripomeňte si, ktoré teórie z tých, ktoré ste si počas štúdia osvojili, môžete využiť vo svojom osobnom či profesionálnom živote. Uvedte, akým spôsobom znalosť týchto teórií ovplyvní vaše konanie.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1.3 Pozorne si prečítajte text v rámečku, ktorý dokumentuje fakt, že krízové procesy vo svetovej ekonomike si vyžadujú nové prístupy poskytujúce alternatívne pohľady na fungovanie súčasných ekonomík. Následne sa pokúste nájsť odpovede na dve uvedené zadania.

- a) V rámečku máte uvedený príklad správania sa taxikárov v New Yorku. Vašou úlohou je prezentovať prístup a získané poznatky predstaviteľov behaviorálnej ekonómie pri analýze iných aspektov ekonomického rozhodovania sa subjektov.
- b) Myslíte si, že prístup predstaviteľov behaviorálnej ekonómie môže prispieť k reálnejšiemu pohľadu na procesy, ktoré sú príznačné pre začiatok 21. storočia?

Racionálna iracionalita?

Behaviorálna ekonómia sa dostala do popredia v posledných rokoch, využíva nielen analytické nástroje ekonomických vied, ale aj poznatky psychológie. Východiskom jej skúmania je predpoklad, že využitie poznatkov psychológie v ekonomickej analýze umožní komplexnejšie pochopiť ekonomické problémy a správanie sa ekonomických subjektov. Jej predstavitelia považujú neoklasickú teóriu za užitočný

metodologický prístup, ktorý poskytuje ekonómom teoretický rámec využiteľný pri analýze rôznych alternatívnych foriem správania sa ekonomických subjektov. Pridávajú však k tejto analýze ďalšie predpoklady, čím prispievajú k zrealneniu existujúcich ekonomických teórií.

Formovanie behaviorálnej ekonómie ako samostatného metodologického prístupu a výskumného programu je spojené so snahou riešiť tie ekonomické problémy, ktoré teoretický a metodologický prístup hlavného prúdu nedokázal primerane vysvetliť. V 60. rokoch 20. storočia začala kognitívna psychológia nazerať na mozog ako na ľudský orgán, ktorý spracúva informácie. Tento prístup nasmeroval výskum v psychológii k novým témam, napr. k skúmaniu pamäte, prístupov k riešeniu problémov a procesov rozhodovania sa jednotlivcov, ktoré sú relevantné aj pre ekonomické rozhodovanie. Psychológovia, medzi nimi napr. *Amos Tversky a Daniel Kahneman*, začali využívať ekonomické modely ako benchmark na porovnanie validity svojich psychologických prístupov.

Postupne sa prístup behaviorálnej ekonómie stále viac presadzoval pri hľadaní odpovedí na problémy z rôznych oblastí ekonómie. Príkladom analýzy behaviorálnej ekonómie, ktorý si získal širokú popularitu, bola štúdia zameraná na správanie šóférov taxíkov v New Yorku. Taxikári si tam prenajímajú taxíky na dvanásť hodín a celý svoj príjem si nechávajú. Každý deň stoja pred rozhodnutím, ako dlho budú pracovať. Ak by sa snažili maximalizovať svoj zisk, v dňoch, v ktorých je dopyt po taxíkoch vysoký, napr. v daždivom počasí alebo keď je v meste veľa turistov, by mali pracovať dlhšie, a v dňoch, v ktorých je po ich službách nižší dopyt, by mali pracovať menej. Tento výskum však zdokumentoval, že taxikári si stanovujú sumu, ktorú chcú každý deň zarobiť, a podľa nej sa riadia. V dňoch, keď je dopyt po ich službách vyšší, skončia s prácou skôr, ako v „pomalých“ dňoch. Správajú sa teda v rozpore s cieľom maximalizácie zisku, ktorý predpokladá neoklasická ekonómia. Správanie newyorských taxikárov tiež vysvetľuje, prečo je v daždivých dňoch v New Yorku také ťažké nájsť voľný taxík. Prístup behaviorálnej ekonómie sa uplatnil pri analýze rôznych aspektov ekonomického rozhodovania subjektov a v súčasnosti sa ďalej dynamicky rozvíja.

a)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b)

.....